

جایگاه ایران در سیاست نگاه نو آیزنهاور

۲ اسفند ۱۴۰۲ ساعت ۱۰:۵۱

ایالات متحده تحت سیاست نگاه نو آیزنهاور، ایران را به عنوان متحدی حیاتی در خاورمیانه در چارچوب مهار کمونیسم و مقابله با نفوذ شوروی می‌دانست. از این رو ایران به بخش مهمی از سیاست‌های نگاه نو آمریکا تبدیل شد. اهمیت استراتژیک ایران منجر به همکاری و حمایت نزدیک از سوی ایالات متحده شد و در حوادثی مانند کودتای ۱۹۵۳ به اوج رسید.

در زمان حکومت محمدرضا شاه پهلوی در ایران که از سال ۱۹۴۱ تا انقلاب ایران در سال ۱۹۷۹ ادامه داشت، ایالات متحده استراتژیهای متعددی در سیاست خارجی در پی گرفت. از جمله ایالات متحده سیاست نگاه نو را در زمان ریاست جمهوری دوايت دی. آیزنهاور دنبال کرد. سیاست نگاه جدید رویکردی استراتژیک به جنگ سرد بود که بر استفاده از سلاح‌های هسته‌ای و مهار کمونیسم تاکید داشت. بین سال‌های ۱۹۵۳ و ۱۹۶۱ اجرا شد. ایران نیز جایگاه خاصی در این سیاست داشت و در بسیاری از زمینه‌ها از جمله زمینه سیاسی با تغییر و تحولاتی مواجه شد. این سیاست مشا تغییرات جدیدی در روابط سیاسی، اقتصادی و نظامی دو کشور شد و بر روابط خارجی ایران با کشورهای هم‌چون شوروی نیز تاثیر گذاشت.

سیاست نگاه نو چه سیاستی بود؟

دوايت دی. آیزنهاور، سی و چهارمین رئیس جمهور ایالات متحده است که در سال ۱۳۳۱ به این جایگاه رسید. او بعد از روی کار آمدن رویکردی را در سیاست خارجی اجرا کرد که به «دکترین آیزنهاور» نیز معروف شد. این دکترین به ویژه در طول جنگ سرد بر خاورمیانه متمرکز بود. گرچه سیاست یا دکترین آیزنهاور رسماً در سخنرانی سال ۱۹۵۷ اعلام شد؛ اما از همان زمان روی کار آمدن آیزنهاور اجرا شد و تاثیراتی بر ایران نیز داشت. در واقع ایران یکی از کشورهای مهم در سیاست نگاه نو آیزنهاور بود. سیاست نگاه نو به طور کلی بر اجرای سیاست‌های نو جهت مقابله با نفوذ کمونیسم تاکید داشت. بر این اساس آیزنهاور دکترین سد نفوذ ترومن را سیاست در جا زدن Policy Mill Tread می‌دانست و اعتقاد داشت که این سیاست آمریکا را آن قدر در یک موقعیت ننگه می‌دارد که انگیزه خود را برای مقابله با توطئه‌های بین‌المللی و بحران‌های منطقه‌ای از دست بدهد. وی معتقد بود هدف آمریکا نباید همزیستی مسالمت‌آمیز با کمونیسم باشد، در همین راستا وی رویکرد خود را بر اساس مشی نگاه نو و دکترین انتقام‌گیری بزرگ اعلام کرد: «ایالات متحده، دیگر ملزم به استفاده از سلاح‌های متعارف برای پیکار با اتحاد جماهیر شوروی نمی‌باشد و هرگونه حمله ناگهانی و هسته‌ای شوروی را به طور گسترده و همه جانبه تلافی می‌نماید را از میان بردارد.»^[۱]

چرا نقش ایران در سیاست آیزنهاور مهم بود؟

ایران در این دوره و به طور کلی در دوره محمدرضا شاه پهلوی اهمیت زیادی برای آمریکا داشت. این اهمیت به دلیل موقعیت جغرافیایی و ذخایر نفتی قابل توجه ایران بود. موقعیت جغرافیایی به دلیل مقابله با نفوذ کمونیسم بود. دولت آیزنهاور نگران گسترش کمونیسم در خاورمیانه بود؛ زیرا دو کشور در رقابت با یکدیگر و یا جنگ تسلیحاتی موسوم به جنگ سرد به سر می‌بردند. هدف ایالات متحده مهار نفوذ اتحاد جماهیر شوروی در منطقه و جلوگیری از گسترش کمونیسم بود. به طور کلی ایالات متحده ایران را به عنوان یک متحد کلیدی در خاورمیانه می‌دید و این روابط عمدتاً بر اساس منافع اقتصادی و استراتژیک متقابل بود. حکومت ایران در زمان شاه محمدرضا پهلوی به عنوان یک سنگر غرب‌گرا و ضد کمونیست در منطقه تلقی می‌شد. بنابراین ایالات متحده به عنوان بخشی از تلاش‌های خود برای حفظ ثبات و مقابله با نفوذ شوروی به ایران کمک نظامی و اقتصادی کرد. اما علاوه بر این کمک‌ها، باعث تغییراتی در وضعیت سیاسی ایران نیز شد.

نتایج سیاست نگاه نو بر وضعیت سیاسی ایران: کودتا

یکی از وقایع قابل توجه در این دوره، کودتای ۱۹۵۳ ایران بود که توسط سازمان سیا و اطلاعات بریتانیا سازماندهی شد که به سرنگونی نخست وزیر محمد مصدق و بازگرداندن قدرت شاه انجامید. انگیزه این کودتا تا حدی ناشی از نگرانی در مورد سیاست‌های ناسیونالیستی مصدق و تمایلات چپ‌گرا و نیز نگرانی در مورد گسترش احتمالی کمونیسم در منطقه بود. بر این اساس دکترین آیزنهاور که با هدف ایجاد پایگاه سیاسی - نظامی در خاور دور، خاورمیانه و خاور نزدیک تنظیم شده بود، نقطه آغاز فعال شدن دیپلماسی آمریکا در خاورمیانه و خلیج فارس به شمار می‌رفت. فعالیت سازمان سیا در دوران ریاست جمهوری آیزنهاور، از گسترش زیادی برخوردار بود به طوری که در کمتر از یک سال، آمریکا به کمک عوامل داخلی خود در ایران و گواتمالا دست به کودتا زد و دولت‌های آن کشورها را سرنگون کرد.^[۲]

بخش دیگر از تأثیرات سیاست آیزنهاور در قراردادهای جدید نفتی و نظامی میان دو کشور ظاهر شد. بر این اساس ایران و آمریکا که پیش از کودتای ۲۸ مرداد بر سر مسئله نفت با یکدیگر اختلاف داشتند، بر سر ایجاد کنسرسیوم جدید به توافق رسیدند. بر این اساس پرزیدنت آیزنهاور رئیس‌جمهور و جان فاستر دالس وزیر امور خارجه آمریکا پس از عقد قرارداد کنسرسیوم تلگرام‌های تبریکی به شاه و زاهدی فرستادند و از اینکه سرانجام دو کشور ایران و انگلیس بر سر مسئله نفت به توافق رسیدند اظهار خوشوقتی کردند.^[۳] علاوه بر قراردادهای نفتی و حوزه مالی، دو کشور قراردادهایی در زمینه نظامی نیز امضا کردند. علاوه بر توافقی‌های فوق، آمریکا خود را متعهد به کمک‌های مالی نیز کرد. چنانچه در ۱۲ شهریور ۱۳۳۲ اداره عملیات خارجی اعلام کرد که دولت آمریکا سالانه مبلغ ۴/۲۳ میلیون دلار بابت کمک‌های فنی در قالب اصل چهار در اختیار ایران قرار می‌دهد.^[۴] این روابط علاوه بر آنکه باعث ایجاد تغییرات گسترده میان دو کشور شد، روابط دو کشور با شوروی را نیز تحت تأثیر قرار داد. چنانچه شوروی با اعتراض به برخی از قراردادهای وضع شده میان دو کشور، اعتراضات خود را به اشکال مختلف اعلام کرد و روابط دو کشور رو به تیرگی نهاد. روابط آمریکا و شوروی نیز علیرغم آنکه پیش از آن نیز رابطه‌ای رقابتی بود، تیره‌تر از قبل گردید و رقابت دو کشور وارد فاز جدیدی شد.

همانطور که گفته شد در دوران حکومت محمدرضا شاه پهلوی، ایالات متحده تحت سیاست نگاه نو آیزنهاور، ایران را به عنوان متحدی حیاتی در خاورمیانه در چارچوب مهار کمونیسم و مقابله با نفوذ شوروی می دانست. از این رو ایران به بخش مهمی از سیاست‌های نگاه نو آمریکا تبدیل شد. اهمیت استراتژیک ایران منجر به همکاری و حمایت نزدیک از سوی ایالات متحده شد و در حوادثی مانند کودتای ۱۹۵۳ به اوج رسید. این اتفاق سرمنشا تحولات سیاسی جدید در روابط دو کشور بود. از جمله این تحولات می توان به تحکیم دیکتاتوری محمدرضا شاه در حکومت، تشکیل نهادهای امنیتی جدید، پیوستن رسمی ایران به بلوک غرب، از سرگیری روابط با اسرائیل و سرکوب گروه‌های مخالف به بدترین شکل ممکن اشاره کرد.

[۱] - محمدرضا تخشید و جهانشیر منصوری مقدم، «سیاست امنیت ملی آیزنهاور و تأثیر آن بر سیاست خارجی ایالات متحده در قبال ایران» فصلنامه سیاست مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۸ شماره ۴، زمستان ۱۳۸۷، ص ۱۳۴

[۲] - روز شمار تاریخ شمسی، قمری، میلادی، اصفهان، مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان، ۱۳۹۰، ص ۲۹۱۳

[۳] - علیرضا ازغندی، روابط خارجی ایران ۱۳۲۰-۱۳۵۷، تهران، نشر قومس، چاپ ششم، ۱۳۸۴، ص ۲۴۵

[۴] - ازغندی، همان، ص ۲۶۹

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/49518/آیزنهاور-نگاه-سیاست-ایران-جایگاه/49518>